

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm**Yttrande över betänkandet En modernare rättegång II – en uppföljning (SOU 2012:93) (Ju 2013/537/DOM)**

Med anledning av att Riksdagens ombudsmän beretts tillfälle att lämna synpunkter på innehållet i rubricerat betänkande får jag framföra följande.

Ljud- och bildupptagningar (avsnitt 3.1.1)

De praktiskt mest betydelsefulla förändringarna den 1 november 2008 var de nya reglerna om dokumentation av förhör i tingsrätt (6 kap. 6 § rättegångsbalken, RB), om när ett förhör ska tas upp på nytt i hovrätt (35 kap. 13 § andra stycket RB) och hur det ska gå till när ett förhör ska hållas i hovrätt (36 kap. 16 § första stycket, andra och tredje meningarna samt hänvisningar i 37 och 38 kap. RB). Reglerna innebär att tingsrätten spelar in förhören med ljud och bild samt att hovrätten i stor utsträckning kan nöja sig med att spela upp förhöret i stället för att hålla ett eget nytt förhör. Viktigast i detta nya system är förstås att underlaget för hovrätten blivit bättre eftersom bevisning är en färskvara. Dessutom har hovrättens granskande roll tydliggjorts. Härutöver framgår att antalet inställda brottmålsförhandlingar minskat vilket måste bero på att färre personer kallas till förhandlingarna och det alltså är färre som kan utebli. Vidare har den genomsnittliga omloppstiden för brottmål minskat vilket förstås hänger ihop med att hovrätten inte måste ställa in utsatta förhandlingar lika ofta som tidigare.

Av betänkandet framgår att dessa förändringar blivit mycket framgångsrika. Det stämmer väl överens med mina erfarenheter.

Jag tillstyrker förslaget att rättens iakttagelser vid syn på stället ska dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning om det inte finns särskilda skäl mot det.

Jag delar utredningens bedömning att frågor om lagring av ljud- och bildupptagningar bör ses över i särskild ordning.

Sekretessen för ljud- och bildupptagningarna (avsnitt 3.1.3)

Jag delar utredningens uppfattning att det inte krävs några ytterligare regler.

Sammanställningar (avsnitt 3.2.2)

Jag tillstyrker den föreslagna skärpningen av regeln i 42 kap. 16 § RB om upprättande av sammanställningar i tvistemål. Motsvarande ändring bör göras i 47 kap. 20 § RB.

Bevisupptagningsfrågor (avsnitt 3.2.4)

Jag tillstyrker utredningens förslag.

Tingsrättens domförhet i tvistemål (avsnitt 3.3)

Av betänkandet framgår att frågan om antalet domare vid huvudförhandling i dispositiva tvistemål behandlats åtskilliga gånger i bl.a. lagstiftningsarbetet. Senast föreslog Målutredningen att parternas vetorätt i frågan skulle avskaffas och att tingsrätten själv skulle få avgöra om den skulle bestå av en eller tre juristdomare. Skälet för en ändring är förstås främst att den nuvarande ordningen medför ett ineffektivt utnyttjande av begränsade resurser. De som motsätter sig en ändring åberopar dels risken att parternas förtroende för verksamheten påverkas negativt och dels att ett avskaffande av vetorätten kan leda till att den nya friheten kan komma att användas för att reglera arbetssituationen på tingsrätterna.

Det finns flera exempel på att domstolen kan ha olika många ledamöter beroende på vad det är för mål som ska avgöras. Vid huvudförhandling i brottmål är huvudregeln att rätten består av en juristdomare och tre nämndemän. Om det finns skäl för det, får rätten förstärkas med en domare och en nämndeman. Parterna har inget inflytande över detta (1 kap. 3 b § RB). När en tingsrätt ska avgöra ett mål utan huvudförhandling eller ta ställning till en rättegångsfråga består rätten enligt huvudregeln av en ensam juristdomare. Men om det finns särskilda skäl med hänsyn till målets eller frågans beskaffenhet, får tingsrätten i stället ha den sammansättning som är föreskriven för huvudförhandling. Parterna har inget inflytande över detta (1 kap. 3 c § RB). När en tingsrätt handlägger ett domstolsärende ska den bestå av en juristdomare. Men om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten i stället bestå av tre juristdomare. Parterna har inget inflytande över detta (3 § lagen [1996:242] om domstolsärenden). En förvaltningsrätt ska enligt huvudregeln bestå av en juristdomare och tre nämndemän. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får rätten förstärkas med en juristdomare och en nämndeman. Parterna har inget inflytande över frågan (17 § lagen [1971:289] om allmänna förvaltningsdomstolar).

Såvitt jag vet finns det inga andra regler än den nu aktuella regeln för tvistemål i tingsrätt där parterna har ett avgörande inflytande över hur rätten ska vara sammansatt. Om parterna däremot valt att avgöra tvisten genom skiljeförfarande, disponerar de själva över hur många skiljemännen ska vara. En viktig skillnad är att det i de fallen är parterna själva som betalar skiljemännen.

Vad det nu främst är fråga om är om tingsrätterna i s.k. dispositiva tvistemål, alltså huvudsakligen mål om pengar eller sådant som kan värderas i pengar, ska få samma möjlighet att bestämma om domstolens sammansättning som de har i andra mål, exempelvis grova brottmål eller komplicerade skattemål. Jag anser att det är en misshushållning med rättsväsendets resurser att domstolarna, som nu, på grund av parternas inställning kan tvingas att avsätta tre domare för rättegångar där den sammansättningen inte behövs. Det är ett tungt skäl för att genomföra Målutredningens förslag och det är tankeväckande att de som bäst

känner till förhållandena – tingsrätterna – med förkrossande majoritet tillstyrkte förslaget när det lades fram. Argumenten till stöd för den gällande ordningen är svaga. Jag har svårt att tro att någon skulle förlora förtroendet för rättsväsendet om den av Målutredningen föreslagna förändringen genomförs. En ordning där domstolarna – i enlighet med vad som gäller för andra grupper av mål och ärenden - har möjlighet att utan ovidkommande hänsyns-taganden anpassa sammansättningen till varje mål bör tvärtom vara ägnad att stärka förtroendet. Och argumentet att den föreslagna bestämmelsen skulle kunna användas för att reglera arbetssituationen på tingsrätterna tyder på en obefogad misstro mot våra domare. Vi har i andra sammanhang stort förtroende för våra domare i Sverige. De fattar beslut som är av stor, många gånger livsavgörande, betydelse för de människor som berörs. Det är en konstig tanke att de inte skulle kunna anförtros uppgiften att med ledning av en lagregel avgöra hur rätten ska vara sammansatt i de dispositiva tvistemålen på samma sätt som de gör i andra mål.

I betänkandet redovisas att JO (företvarande chefsjustitieombudsmannen Mats Melin) avstyrkte Målutredningens förslag. Som framgått är jag av motsatt uppfattning. Jag delar Målutredningens uppfattning att parternas vetorätt i domförhetsfrågan ska avskaffas och att tingsrätten själv ska få avgöra om den ska bestå av en eller tre juristdomare.

Om Målutredningens förslag inte skulle genomföras, tillstyrker jag EMR-utredningens förslag om en möjlighet för tingsrätterna att ha en sammansättning med två juristdomare. Om det förslaget genomförs, krävs en följdändring i 14 kap. 17 § första stycket äktenskapsbalken.

Utvidgat system med prövningstillstånd (avsnitt 3.4.1)

En betydelsefull förändring den 1 november 2008 var att kravet på prövningstillstånd i hovrätt utvidgades till att omfatta alla domar och beslut i tvistemål samt beslut i domstolsärenden som överklagas från tingsrätt till hovrätt. Uppföljningen visar att omloppstiden för tvistemål sjunkit efter reformen vilket är naturligt. Utredningen konstaterar att hovrätternas tillämpning av prövningstillståndsreglerna ännu inte fullt ut motsvarar den generösa inställning som förutsattes vid reformen. Intressant är att Högsta domstolen mellan januari 2009 och juni 2012 meddelat tillstånd till prövning i hovrätt i så mycket som 116 avgöranden. Man kan nog utgå från att hovrätterna tar intryck av utvärderingen och av Högsta domstolens avgöranden i sin fortsatta hantering av frågor om prövningstillstånd.

Jag tillstyrker förslagen att hovrätterna ska kunna hänskjuta prejudikatfrågor till Högsta domstolen och att Högsta domstolen ska kunna meddela prejudikatdispens för prövning direkt i Högsta domstolen utan att först ge tillstånd till prövning i hovrätt.

Jag instämmer i utredningens bedömning att vissa frågor om prövning av skadeståndstalan mot den tilltalades vårdnadshavare bör utredas särskilt (betänkandet s. 226).

Den nya ordningen för hur muntlig bevisning läggs fram i hovrätt (avsnitt 3.4.2)

Jag tillstyrker de förslag till lagändringar som utredningen framfört.

En kontroversiell fråga är om hänvisning till ljud- och bildupptagningar ska kunna ske i större utsträckning än vad som hittills skett i praktiken. Frågan rör främst brottmål. Utredaren anser att tillämpningen bör öka medan experten Tomas Nilsson är av motsatt uppfattning. Tillämpningen hittills har varit restriktiv, i linje med vad som uttalades i förarbetena. För egen del anser jag att huvudregeln fortfarande bör vara att all muntlig bevisning läggs fram vid förhandlingen men att metoden med hänvisning självfallet ska användas om alternativet är att förhandlingen försenas eller att nya försvarare eller målsägandebiträden som inte är insatta i målet måste ordnas genom substitution.

Möjligheten att avgöra brottmål utan huvudförhandling i hovrätt (avsnitt 3.4.3)

Jag tillstyrker lagförslaget.

Lars Lindström

Erika Bergman
föredragande

I beredningen av yttrandet har byråchefen Carina Bring Sjögren deltagit.